

LÉVAI TIBOR Önálló orvosi állás rendszeresítése Dunakeszin

Régi dunakeszi képeslapokat gyűjtve 2008-ban egy ismerős Károlyi utcai épületet ábrázoló, 1905 előtti lappal gyarapodtam, melynek felirata „Udvarhelyi villa” volt. A név még a helytörténészek előtt is ismeretlennek számított, mivel a villa régen a gróf Pejacevich család lakhelyeként volt ismert. A következő évben a villáról egy újabb lapot szereztem „Dr. Udvarhelyi nyaralója” felirattal. Ennek alapján került elő dr. Udvarhelyi Károly személye, kinek életét kutatva kiderült, hogy hivatásának néhány éve egybeesik Dunakeszi község önálló orvosi állásának rendszeresítésével.

1876-tól 1900-ig Dunakeszi, Veresegyház, Kisszentmiklós és Csomád a főti központú közegészségügyi körhöz tartozott, melynek élén a körorvos állt, aki hetente egyszer vagy kétszer, valamint sürgős esetben jött Dunakeszire. A felírt gyógyszerért Főtra vagy Palotára kellett menni. A községi orvosi állás előzményeit és megalakulását a Pest Megyei Levéltárban található, Dunakeszi község képviselőtestületének közgyűlési jegyzőkönyvei alapján ismertetem.

1898-ban és 1899-ben két új településrész kapott nevet az alábbi határozatokkal: „A Csomádi út és Főti út közötti parcellázott és parcellázandó telkek valamint a Csomádi út és Fischer telep közti telkek a főthi határig >> Dunakesz Villatelep<< nevet nyerik, a meglévő utcák a következő nevet nyerik: Verseny, Battyányi, Károlyi, Szent Mihály, Kereszt utca, továbbá Főthi út és Csomádi út házzámozással az Előjáróság bízta meg. [...] Előadó jegyző előterjeszti az úgynevezett Fischer telep [Fischer János képviselőről] házhely tulajdonosainak azon kérvényét, hogy ezen telep >>Új Dunakesz<< hivatalos elnevezést nyerjen”, ami határozatilag is megtörtént. 1899-ben „előadó jegyző indítványozza, hogy tekintettel a község rohamos haladására, speciális viszonyaira, népesedésére, a közegészségügyi állapotokra, felette kívánatos volna, ha a község önálló orvosi állást szervezne, mert ezzel a település[en] a nyaralási kedv nagyban fokoztatnék, mi mindenesetre a község fejlődésére nagy befolyással lenne. Több képviselő hozzászólása után határozatképp kimondatott: hogy községi orvosi állás rendszeresítettik 600 ft fizetés mellett; látogatási díjak nappal 40 kr[ajcár]ban, éjjel 80 kr[ajcár]ban állapítanak meg; halottkémlési díj 30 krajczár. A törzsfizetés a Magyar Lovaregylet és a község által lesz fedezendő. [...] Minthogy a község önálló orvosi állást szervez, ennélfogva a főthi körből kilép minden további díj vagy térítmény kötelezettség nélkül a többi körbeli községekkel szemben.” Egy 1900-ban tartott közgyűlésen előadó jegyző felolvassa az alispán úr rendeletét, mellyel utasítja a

képviselő-testületet, hogy a községi orvosi állás szervezése tárgyában hozzon újabb határozatot (valószínűleg az új pénzrendszer bevezetése miatt is). A megváltoztatott és újabb határozatok: évi 1200 korona fizetés, látogatási díjak nappal 80 fillér, éjjel 1 korona 60 fillér, halottkémlési díj esetenként 60 fillér. Továbbá „az előjáróság által igazolt szegény betegek díjtalanul kezelendők a megválasztandó községorvos által”. Végül, ha az orvos „nem lakhatnék a községben, vagyis a vasúton innen, tartozik a község belterületén rendelő-szobát saját költségén tartani”.

Ebben az évben dr. Udvarhelyi Károly – ki 1890-től 1895-ig a főti körorvos volt – a dunakeszi községi orvosi állást elnyeri, s így bekerül Dunakeszi képviselőtestületébe is. Neve a városháza régi bejáratában, és a főtérre néző márványtáblakon ma is olvasható.

A városháza régi bejáratánál lévő, az 1900-as képviselő-testület tagjainak nevét megőrző emléktábla

Tehát a község egészségügyének régi állapotát is jól ismerő orvos lépett hivatalba. Udvarhelyi körorvosi működéséről olvashatjuk dr. Bayer Emil *A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének története* című írásában a következő történetet: „megkíséreltem egy alkalmi beszélgetésünkön Udvarhelyi tanár úrnak motiválni, hogy miben találok én az okát, hogy ily rövid idő alatt a tuberculoszis elterjedt, hogy úgy mondjam gyökeret vert, - mire ő egy érdekes kijelentéssel válaszolt. Mint mondotta, szinte meg tudná nevezni, hogy ki volt hosszú idei működése alatt az első ilyen, de mindjárt súlyos beteg Dunakeszin. Egy akkoriban első posztit betöltő polgára a falunak valahonnan, talán Pestről, házi cselédet kapott. Ez a cseléd néhány havi szolgálata után egy szép napon betegségről panaszkodván, elhívták hozzá a körorvost, aki súlyos tuberculosist konstatált nála és egyben erre a beteget és gazdáját is figyelmeztette, különösen a baj ragályozó voltára való tekintettel, hiszen apró gyermekek is voltak a háznál. Hosszas faggatás után derült ki, hogy a cseléd már Pesten is beteg volt, tudott a bajáról és orvosa tanácsára, hogy vidéki levegőn keressen gyógyulást, jött és állott szolgálatba. Mivel azonban jó és szorgalmas cseléd volt, a gazdának nem volt szíve őt elbocsátani és az még egy jó időt töltött a háznál. A tény az, hogy a gazda családjában is történt azután több tuberculotikus megbetegedés, sőt több halálozás is. Ezen eset óta számlálta az akkori körorvos, Udvarhelyi tanár úr a gümőkóros betegek számának növekedését és ha talán nem is döntő bizonyítékú, de mindenesetre érdekes adatot szolgáltat az eset és fokozott óvatosságra int.”

A következőkben a dr. Udvarhelyi Károly életéről és pályafutásáról összegyűjtött információkat ismertetem. 1864. május 29-én született Debrecenben, evangélikus-református családban. Apja, Udvarhelyi Károly debreceni ügyvéd és földbirtokos, anyja Gyulai Sáska Mária volt. Nemesi előnevét, az „agyagfalvit” nem használta, mert oklevelek nem voltak a család birtokában. Középiskoláit Debrecenben, az orvosi egyetemet Budapesten végezte. 1889-ben, tanulmányai befejezése után vette feleségül Singer Bertát, akivel Pesten a Király utca 75-ben laktak. 1890-től tagja lett a Budapesti Királyi Orvosegyesületnek, az Országos Orvos Szövetségnek majd az Orvosi Könyvkiadótársulatnak. 1890-től 1895-ig uradalmi és körorvos Fóton. 1896-ban műtői oklevelet szerzett. 1900-tól 1903-ig Dunakeszi első községi orvosa. 1903-ban Török Béla tanár mellett fülgyógyászati tanulmányokat folytatott, majd 1907-ben Berlinbe ment, ahol Jansen tanár klinikáján fejlesztette tudását. Mint fülorvost 1910-ben – tanácsosi rangban – rendőrorvossá nevezték ki a rendőregi kórházban. 1917-ben megkapta a Magyar Vöröskereszt II-od osztályú díszjelvényét a hadi ékítménnyel. 1921-ben magántanári képesítést szerzett a budapesti orvosi egyetemen. 1925-ben egészségügyi főtanácsosi címmel tüntették ki. 1928-ban megvált a rendőrség kórházának vezetésétől, később az OTI egyik orr- fül- és gége osztálya vezető orvosának nevezik ki. Tudományos működését hazai és külföldi orvos körökben nagyra értékelték. Ő fedezte fel a vestibularis idegnek a szimpatikus ideggel való összefüggését. Cikkei magyar és német szaklapokban jelentek meg. 1935. október 11-én hunyt el.

Dr. Udvarhelyi Károly és felesége ledőlt sírlemléke a Fiumei úti temetőben

Térjünk most vissza Dunakeszire, s tekintsük át a település századfordulót követő néhány évének egészségügyi helyzetét. Breicha János okleveles gyógyszerézmester önálló községi gyógyszerterápiát nyit Dunakeszin. 1901-ben Köz-

egészségügyi Bizottságot választottak, melynek tagjai a bíró, a jegyző, a községi orvos, a lelkész, a tanítók, a gyógyszerész, D. Száraz János, Sipos István és Legindi János. 1902-ben dr. Udvarhelyi orvos kérelmet nyújt be a képviselőtestülethez, hogy látogatási díját Alag, Új-Dunakeszi, Kis-Alag, Nagy-Alag és a Versenyistállók telepére nézve nappal 2 koronában és fuvarban, éjjel pedig ennek a kétszeresében állapítsák meg. Az orvos kérelmének helyt adtak, de a község előljárósága által igazolt szegényektől díjat továbbra sem szedhetett. 1903 márciusában Molnár Gyula községi képviselő kérdést intézett az előljárósághoz, „hogyan van e tudomása arról, hogy dr. Udvarhelyi Károly községi orvos hetenként Fóton rendes rendelő napot tart, azon kívül gr. Károlyi uradalmában Fóton mint rendes uradalmi orvos működik”, és „hajlandó-e az előljáróság és képviselő-testület az orvosnak ebbéli működésének megszüntetése iránt intézkedni?” A határozat: „ezen ügynek elbírálása a felsőbb hatóság hatáskörébe tartozik, előterjesztéssel az előljáróság bízatik meg”. Egy 1903. októberi közgyűlés határozata: „Minthogy a községi tisztviselőknek sem törvény, sem szabályrendeletünk szerint szabadság nem illetékes, ha mégis bármi okból az illetékes hatóságoktól a községi tisztviselő szabadságot nyer, a helyettesítés költségei a szabadságra engedett tisztviselőt terhelik.” Dr. Udvarhelyi szabadságra ment, de nem betegsége miatt, ezért a község nem fizette bérét, ő viszont a szolgabíró által kirendelt helyettes orvosnak nem fizetett, így szeptember 22-től október 30-ig a község a helyettes orvost javadalmazta. 1903. november 15-én a főjegyző bejelentette, hogy Dr. Udvarhelyi Károly községi orvosi állásáról lemondott, s a választást november 19-ére tűzték ki a következő feltételekkel: a megválasztott orvos a község belterületén (vasúton innen) tartozik lakni [...], továbbá, hogy ha a községi orvos szabadságra megy, a helyettes orvos díjazását a községi orvos tartozik fizetni a sajátjából, e címen a községtől mit sem követelhet.” Az orvos fizetése és a rendelési díjak nem változnak. A választáson az eddigi helyettes orvos, dr. Veszter Sándor nyert, aki egy év után, 1904 novemberében lemondott állásáról. A közgyűlés „sajnálattal vette tudomásul lemondását, s fáradhatatlan ügybuzgalmáért, előzékeny bánásmódjáért jegyzőkönyvileg köszönet szavaztatik”. Ő lesz később az istvántelegi főműhely főorvosa. Még ezen a közgyűlésen felolvassák a váci járási fősolgabíró rendeletét, hogy az orvosi állást pályázatban hirdessék meg. Az alispán dr. Cseresnyés Ernőnek ajánlja fel a lehetőséget, aki el is nyeri az állást. 1905. március 12-én a képviselő-testület előtt az alábbi esküt tette le: „Én, dr. Cseresnyés Ernő esküszöm, hogy a hivatalommal járó kötelességeimet lelkiismeretes pontossággal teljesítem. Isten engem úgy segítjen.” Cseresnyés doktor esküjéhez tartva magát a község emblematikus alakjává vált, s több évtizeden át végezte hivatását. Élete és munkássága Dunakeszi orvostörténetének újabb fejezete.

Források:

Udvarhelyi Károly önéletrajza „A magyar írók élete és munkái szerkesztőségének” 1925. I. 28. (OSZK, Kézirattár)

Pesti Alfréd (szerk.): Magyarország orvosainak évkönyve és címgyűjtője. Bp. 1903.

Dr. Udvarhelyi Károly házassági szerződése. BFL-VII-168-1889-0153

A magyar társadalom lexikonja (1930)

Bayer Emil: A 25 éves Alag nagyközség közegészségügyének történetéből. (kézirat), é.n.